

Latvijas Republikas Tiesībsarga rīkotā publiskā diskusija “Patstāvīgo iestāžu neatkarība v. Politisko gribu Satversmes 58.panta kontekstā” (Krišjāņa Bebera sagatavots materiāls)

2019.gada 15.maijā plkst.10.00 Tiesībsarga birojā

Satversmes 58.pants atspoguļo varas dalīšanas principu – Ministru kabinets ir tas valsts varas orgāns, kas īsteno izpildvaras funkciju. Satversme līdz ar to pieļauj Ministru kabinetam, kas ir politiski atbildīgs par izpildvaras funkciju izpildi, īstent efektīvu kontroli pār valsts iestādēm, ar kuru palīdzību izpildvaras funkcija tiek realizēta.¹ Tomēr Saeima atsevišķos gadījumos, kad citādi nav iespējams nodrošināt pienācīgu pārvaldību, ir tiesīga veidot patstāvīgās valsts iestādes. Demokrātiskā tiesiskā valstī atsevišķu valsts pārvaldes iestāžu atbrīvošana no padotības Ministru kabinetam nodrošina pienācīgu pārvaldību tādās pārvaldes jomās, kas saistītas ar citu valsts iestāžu darbības kontroli, cenu stabilitātes nodrošināšanu, kā arī noteiktu brīvību aizsardzību un interešu izlīdzināšanu.² Līdz ar to Latvijā ir izveidotas septiņas patstāvīgās iestādes: Centrālā vēlēšanu komisija, Centrālā zemes komisija, Latvijas Banka, Finanšu un kapitāla tirgus komisija, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome un Tiesībsarga birojs.

1.Centrālā Vēlēšanu komisija (CVK)

Atlaists pēc 20 gadiem laba CVK darba. Tā Saeimas rīcību, 2019.gada 21.martā par CVK priekšsēdētāju ievēlēt Kristīni Bērziņu, bet līdzšinējo CVK priekšsēdētāju Arni Cimdaru nepārvēlēt, raksturoja kāds ziņu portāls.³ Lai arī likumā “Par Centrālo vēlēšanu komisiju” nav noteikts ierobežojums kandidēt atkārtoti, par iegānu A.Cimdara nepārvēlēšanai kalpoja apstākļi, ka viņš šajā amatā atrodas jau kopš 1997.gada 11.decembra. Līdz ar to A.Cimdara līdzšinējais darbs netika vērtēts. Vienlaikus no publiskajā telpā pieejamās informācijas secināms, ka pilnvaru termiņa ierobežojuma noteikšana likumā netiek plānota. Līdz ar to arī turpmāk šāda argumenta izmantošana attiecībā uz CVK priekšsēdētāju būs patvaļīga.

2.Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK)

FKTK likuma 2.panta otrā daļa noteic, ka neviens nav tiesīgs iejaukties FKTK darbībā, izņemot tās institūcijas un amatpersonas, kurām šādas tiesības ir noteiktas likumā. Par spīti minētajam likuma noteikumam, FKTK tiek pakļauts lielam politiskam spiedienam. Lai arī iepriekšējais FKTK vadītājs Kristaps Zakulis 2016.gada 25.janvārī formāli iesniedza atlūgumu, tomēr publiskajā telpā pieejamā informācija liecina, ka K.Zakulis šādu lēmumu pieņēma pēc

¹ Danovskis E. Satversmes 58.panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. III nodaļa. Valsts prezidents. IV nodaļa. Ministru kabinets. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2017, 553.lpp.

² Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01, 16.3.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=146217>

³ Atlaists pēc 20 gadiem laba CVK darba: Cimdars nespēj slēpt sarūgtinājumu par plānu viņu nomainīt. Jauns.lv/LETA. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/zinas/318810-atlaist-pec-20-gadiem-laba-cvk-darba-cimdars-nespej-slept-sarugtinajumu-par-planu-vinu-nomainit>

politiskā spiediena saistībā ar OECD rekomendācijām.⁴ Trīs gadus vēlāk FKTK neatkarība tiek no jauna pārbaudīta.

Ministru kabinets 2019.gada 3.aprīlī Saeimā iesniedza likumprojektu “Grozījumi Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likumā”,⁵ kurš paredz paplašināt FKTK kompetenci noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā. Tāpat likumprojektā paredzēts būtiski mainīt FKTK padomes apstiprināšanas kārtību, nosakot, ka FKTK padomes locekļu kandidātus konkursa kārtībā izvēlas Ministru kabinets, bet apstiprina amatā Saeima. Ministru kabineta iesniegtā likumprojekta redakcija paredz, ka pēc tā pieņemšanas, FKTK padome tiek pārvēlēta, kaut arī esošā FKTK padomes priekšsēdētāja Pētera Putniņa pilnvaras beigsies 2022.gada 11.februārī, bet padomes priekšsēdētāja vietnieces Guntas Rāznas pilnvaras beigsies 2022.gada 27.oktobrī. Jaunas FKTK padomes pirmstermiņa izraudzīšanās tiek skaidrota ar faktu, ka FKTK likuma grozījumos tiek paplašināts iestādes darbības mērķis un funkcijas, kā arī likums tiek papildināts ar padomes loceklim izvirzāmām jaunām prasībām. Savukārt FKTK pauž viedokli, ka tas ir tikai iegansts pašreizējās padomes nomaiņai, norādot, ka ar padomes pārvēlēšanu tiek pārkāpta FKTK neatkarība.⁶

3.Nacionālās elektroniskās plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP)

Saeima 2015.gada 8.jūlijā pieņēma lēmumu par NEPLP priekšsēdētāja Aināra Dimanta atbrīvošanu no amata, jo Saeimas ieskatā A.Dimants vairs neatbilda labas reputācijas kritērijam.⁷ Šāds secinājums tika izdarīts pamatojoties uz Valsts kontroles 2015.gada 30.aprīļa revīzijas ziņojumā Nr.2.4.1-4/2015 „Par Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes 2014.gada pārskata sagatavošanas pareizību”⁸ konstatētajiem pārkāpumiem. Lai arī pieņemot lēmumu Saeima bija tajā ieskatā, ka šāds lēmums ir politisks lēmums, tomēr Administratīvā tiesa atzina, ka Saeimas pieņemtais lēmums ir administratīvs akts, tāpēc tas ir pakļauts tiesas kontrolei. Tiesa Saeimas lēmumu atstāja spēkā.⁹ Plašu rezonansi sabiedrībā izraisīja NEPLP 2019.gada 28.marta lēmums konkursa kārtībā par VSIA Latvijas Televīzija (LTV) valdes priekšsēdētāju iecelt Eināru Geilu un par valdes locekli Evu Juhņēviču. Neapmierinātību ar pieņemto lēmumu puda žurnālisti un mediju jomas eksperti¹⁰, kā arī politiķi¹¹, kā rezultātā jaunieceltie LTV valdes locekļi, kā arī NEPLP padomes locekle Gunta Līdaka, atkāpās no amata.

⁴ Zakulis liek noprast – atkāpšanās no FKTK šefa amata saistīta ar ārējiem apstākļiem. LSM Pieejams:

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/zakulis-liek-noprast--atkapsanas-no-fktk-sefa-amata-saistita-ar-arejiem-apstakliem.a165993/>

⁵ 13.Saeimā iesniegtais likumprojekts “Grozījumi Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likumā”, Nr.292/LP13.

⁶ Sk., piem.: TVNET/LETA, 27.03.2019. [Valdības atbalstītās izmaiņas FKTK likumā pārkāpj Bāzeles banku uzraudzības pamatprincipus.](#)

⁷ 12.Saeimas lēmums “Par Aināra Dimanta atbrīvošanu no Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes locekļa amata”, Nr.179/Lm12.

⁸ Valsts kontroles 2015.gada 30.aprīļa revīzijas ziņojums Nr.2.4.1-4/2015 „Par Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes 2014.gada pārskata sagatavošanas pareizību”.

⁹ Augstākās tiesas 2017.gada 22.septembra spriedums lietā Nr.SKA-767/2017 (A420263915).

¹⁰ Latvijas Žurnālistu asociācija (LŽA) mājaslapa. [LŽA pieprasa jaunu LTV valdes locekļu atlases konkursu](#); Delfi.lv. [Rēdērs tiešraidē aicina NEPLP pārskatīt LTV vadības konkursa rezultātus](#); Delfi.lv. [“Nekā personīga” žurnālisti solidarizējas ar kolēģiem un pieprasa atcelt LTV valdes konkursa rezultātus.](#)

¹¹ Sk., piem.: TVNET/LETA. ["Jaunā Vienotība" NEPLP rīkotajā LTV valdes konkursā saskata likuma pārkāpumu.](#)

4.Latvijas Banka

Latvijas Banku var dēvēt par visneatkarīgāko iestādi mūsu valstī un tieši šī iestāde ir tā, ar kuru saistīts pēdējo gadu lielākais skandāls, kurā liela nozīme ir tieši patstāvīgo iestāžu neatkarībai. Latvijas sabiedrību 2018.gada 17.februārī pāršalca ziņa, ka aizturēts Latvijas Bankas prezidents Ilmārs Rimšēvičs. Pieejamā informācija liecina, ka I.Rimšēvičs tiek turēts aizdomās par to, ka, būdams Latvijas Bankas prezidents, viņš 2013.gadā pieprasīja un pieņēma kukuli, lai īstenotu ietekmi vienas Latvijas privātas bankas interesēs. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) 2018.gada 19.februārī, atbrīvojot I.Rimšēviču, pieņēma lēmumu, ar kuru viņam tika piemēroti vairāki drošības līdzekļi, tostarp, aizliegums ieņemt Latvijas Banka prezidenta amatu un izbraukt no valsts bez iepriekšējas atļaujas.

Ņemot vērā to, ka faktiski Saeima Latvijas Bankas prezidentu var atlaist no amata tikai tad, ja ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums, Saeima 2018.gada 8.martā pieņēma lēmumu, ar kuru Latvijas Bankas prezidentu I.Rimšēviču aicināja atkāpties no amata.¹² I.Rimšēvičs šādu Saeimas lēmumu nodēvēja par “dokumentāli fiksētu politisku spiedienu,”¹³ kā arī vērsās Eiropas Savienības Tiesā, KNAB piemērotos drošības līdzekļus lūdzot atzīt par prettiesiskiem. Ar Eiropas Savienības Tiesas 2019.gada 26.februāra spriedumu, konstatējot, ka tiesā iesniegtais pierādījumu apjoms nav pietiekams, KNAB lēmums, ciktāl ar to I.Rimšēvičam ir aizliegts pildīt Latvijas Bankas prezidenta pienākumus, tika atcelts.¹⁴ Jau nākamajā dienā I.Rimšēvičs ierādās darbā Latvijas Bankā.

Minētie gadījumi liecina, ka patstāvīgās iestādes neatkarība ir cieši saistīta ar iestādes vadības iecelšanu un pārdomātu, iepriekš noteiktu un juridiskos argumentos balstītu iestādes vadības atcelšanas procedūru un no likuma izrietošiem pilnvaru termiņa ierobežojumiem. Iztrūkstot kādam no šiem elementiem, patstāvīgās iestādes neatkarība tiek apdraudēta. Diskusiju un pārdomu vērts ir jautājums pat patstāvīgo iestāžu vadītāju nominēšanu un iespējamu Valsts prezidenta lomas paplašināšanu šajā jomā.¹⁵

¹² 12.Saeimas lēmums “[Par aicinājumu Latvijas Bankas prezidentam Ilmāram Rimšēvičam atkāpties no amata](#)”, Nr.679/Lm12.

¹³ LSM.LV. [Saeima aicina Rimšēviču atkāpties no amata](#).

¹⁴ [Eiropas Savienības Tiesas 2019.gada 26.februāra spriedums apvienotajās lietās C-202/18 un C-238/18](#).

¹⁵ 12.Saeimas Juridiskās komisijas Darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai atzinuma 8.nodaļa “Par iespējam paplašināt Valsts prezidenta kreatīvo funkciju”.

PATSTĀVĪGĀS IESTĀDES

Nosaukums	Juridiskas personas statuss	Finansējums	Tiesības izdot ārējos normatīvos tiesību aktus	Sastāvs	Apstiprināšana un pilnvaru termiņš	Ierobežojums atkārtoti kandidēt	Atcelšana
Tiesībsarga birojs	Nav	Valsts budžets	Nav	Tiesībsargs (vienpersonīgi)	Tiesībsargu pēc ne mazāk kā 5 Saeimas deputātu priekšlikuma ieceļ amatā Saeima uz 5 gadiem	Nav	Saeima atbrīvo tiesībsargu no amata, ja viņš nespēj pildīt amata pienākumus veselības stāvokļa dēļ; ir pieļāvis apkaunojošu nodarījumu, kas nav savienojams ar tiesībsarga statusu; bez attaisnojoša iemesla nepilda savus pienākumus; citos likumā noteiktos gadījumos. Jautājumu par tiesībsarga atbrīvošanu no amata var ierosināt ne mazāk kā viena trešdaļa Saeimas deputātu.
Latvijas Banka	Ir	Patstāvīgs	Ir	Padome ar 6 locekļiem	Bankas prezidentu pēc ne mazāk kā 10 Saeimas deputātu priekšlikuma ieceļ amatā Saeima uz 6 gadiem. Bankas prezidenta vietnieku un pārējos padomes locekļus pēc bankas prezidenta priekšlikuma apstiprina amatā Saeima uz 6 gadiem	Nav	Saeima var atbrīvot padomes locekli, ja ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums par smagu pārkāpumu vai arī padomes loceklis vairs neatbilst amata veikšanas nosacījumiem Līguma par Eiropas Savienības darbību 4.protokola "Par Eiropas Centrālo banku sistēmas un Eiropas Centrālās bankas Statūtiem" 14.2.panta izpratnē
Finanšu un kapitāla tirgus komisija	Ir	Patstāvīgs	Ir	Padome ar 5 locekļiem	Padomes priekšsēdētāju un viņa vietnieku pēc Latvijas Bankas prezidenta un finanšu ministra kopīga priekšlikuma ieceļ amatā Saeima uz 6 gadiem. Pārējos padomes locekļus pēc viņu kandidatūru saskaņošanas ar Latvijas Bankas prezidentu un finanšu ministru apstiprina amatā un no amata atbrīvo priekšsēdētājs	Nav	Saeima var atbrīvot priekšsēdētāju un viņa vietnieku, ja ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums, ar kuru priekšsēdētājs vai viņa vietnieks notiesāts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu; priekšsēdētājs vai viņa vietnieks vairāk nekā sešus mēnešus pēc kārtas slimības vai citu iemeslu dēļ nevar pildīt savus amata pienākumus; saņemts Latvijas Bankas prezidenta un finanšu ministra kopīgs iesniegums par priekšsēdētāja vai viņa vietnieka pirmstermiņa atbrīvošanu.
Nacionālā elektronisko plašsaziņas	Ir	Valsts budžets	Nav	Padome ar 5 locekļiem	Padomes locekļus pēc Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko	Padomes locekli var ievēlēt	Saeima atbrīvo NEPLP padomes locekli no amata, ja ir stājies spēkā notiesājošs tiesas spriedums, ar kuru padomes loceklis atzīts par vainīgu tīša

līdzekļu padome					lietu komisijas priekšlikuma iecel amatā Saeima uz 5 gadiem	atkārtoti, bet ne vairāk kā divas reizes pēc kārtas	noziedzīga nodarījuma izdarīšanā; padomes loceklis mēneša laikā neattaisnoti nav piedalījies padomes darbā, tai skaitā nav apmeklējis vairāk kā pusi no padomes sēdēm vai ilgāk par sešiem mēnešiem pēc kārtas slimības vai citu iemeslu dēļ nespēj pildīt amata pienākumus; padomes loceklis zaudējis labu reputāciju vai pieeju valsts noslēpumam; citos likumā noteiktos gadījumos
Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija	Ir	Patstāvīgs	Ir	Padome ar 5 locekļiem	Padomes priekšsēdētāju un pārējos padomes locekļus pēc Ministru kabineta priekšlikuma apstiprina amatā Saeima uz 5 gadiem	Padomes locekli atkārtoti iecelt amatā var ne vairāk kā vienu reizi	Saeima pēc Ministru kabineta priekšlikuma padomes locekli atceļ no amata, ja padomes loceklis vairāk nekā 6 mēnešus pēc kārtas slimības vai citu iemeslu dēļ nespēj pildīt savus amata pienākumus; pret padomes locekli uzsākta kriminālvajāšana par tīšu noziedzīgu nodarījumu; padomes loceklis zaudējis pieeju valsts noslēpumam; citos likumā noteiktos gadījumos
Centrālā vēlēšanu komisija	Nav	Valsts budžets	Nav	Komisija ar 9 locekļiem	Komisijas priekšsēdētāju un 7 komisijas locekļus iecel amatā Saeima, 1 locekli no tiesnešu vidus — Augstākā tiesa savā plēnumā. Komisija tiek iecelta ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc Saeimas sanāksšanas	Nav	Komisijas locekli Saeima var atsaukt, ja to pieprasa ne mazāk kā 10 Saeimas deputāti. Augstākās tiesas ievēlēto Centrālās vēlēšanu komisijas locekli no komisijas var atsaukt Augstākā tiesa
Centrālā zemes komisija	Ir	Valsts budžets	Nav	Komisija ar 20 locekļiem	Komisijas priekšsēdētāju un 7 komisijas locekļus iecel amatā Saeima no Saeimas deputātiem, 12 komisijas locekļus apstiprina amatā pēc likumā noteikto institūciju priekšlikuma	Nav	Nav precīzi atrunāts